

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Specyfika procesów ludnościowych na obszarze województwa śląskiego na tle Polski

Author: Jerzy Runge

Citation style: Runge Jerzy. (2018). Specyfika procesów ludnościowych na obszarze województwa śląskiego na tle Polski. W: J. Hrynkiewicz, J. Witkowski, A. Potrykowska (red.), "Sytuacja demograficzna Polski jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej" (S. 225-228). Warszawa : Rządowa Rada Ludnościowa.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

7.6. Specyfika procesów ludnościowych na obszarze województwa śląskiego na tle Polski

Prof. dr hab. Jerzy Runge

Katedra Geografii Ekonomicznej

Wydział Nauk o Ziemi UŚ, Sosnowiec

Województwo śląskie pod koniec 2015 roku skupiało 4,570 mln mieszkańców, będąc drugim po mazowieckim (5,349 mln osób), wyprzedzając jednocześnie wielkopolskie (3,475 mln) i małopolskie (3,372 mln) pod względem zaludnienia. Cechą unikalną jest obecność w województwie śląskim aż czterech złożonych układów osadniczych o znaczeniu ponad regionalnym. Są to konurbacja katowicka, rybnicka oraz dwie aglomeracje – Bielska-Białej i Częstochowy. Tak znaczny potencjał ludnościowy stanowi tutaj pochodną historycznego, dynamicznego rozwoju gospodarczego, odbywającego się na dodatek w warunkach historyczno-geograficznego pogranicza – najpierw Prus, Rosji i Austrii, zaś później Polski i Niemiec. Zasobność złóż surowcowych na słabo zaludnionym pograniczu, daleko na peryferiach XVIII i XIX wiecznych centrów gospodarczych Europy, przeobraziło w okresie ostatnich wieków dawny obszar peryferyjny w jeden z najważniejszych regionów społeczno-gospodarczych w Europie. Rozwój górnictwa, hutnictwa, jak i innych branż gospodarki w sytuacji miejscowego niedoboru, ukształtował na wiele dziesięcioleci dominację napływu migracyjnego w formowaniu zasobów pracy. Zapotrzebowanie to determinowało rozwój ludnościowy poszczególnych miejscowości, przede wszystkim w centralnej i południowo-zachodniej części terytorium obecnego województwa (konurbacja katowicka, konurbacja rybnicka).

Narastanie problemów gospodarczych w latach 80. XX wieku, ale także zmniejszanie się dynamiki powojennych procesów demograficznych (w tym zanik zmienności wyżów i niżów demograficznych) powodowało określone konsekwencje zarówno dla charakteryzowanego województwa, jak i innych obszarów w Polsce. Już w 1981 r. zakończyła się wielowiekowa dominacja napływu migracyjnego w kształtowaniu przyrostu rzeczywistego badanego województwa, w 1991 r. osiągnięto historyczne maksimum zaludnienia (w kolejnych latach rejestrowano już tylko regres ludnościowy), zaś w 1996 r. także po raz pierwszy miasta województwa odnotowały ujemne saldo migracji. Jednocześnie intensyfikacji nabrał proces starzenia demograficznego widoczny zwłaszcza w miejscowościach o wyraźnym, tradycyjnym, wieloletnim odpły-

wie migracyjnym za granicę (ośrodki zachodniej i centralnej części konurbacji katowickiej i ich otoczenie), czy też w miastach o wysoce jednorodnej strukturze wieku mieszkańców powodowanej silnym napływem ludzi młodych w okresie faz rozwoju demograficznego (Dąbrowa Górnicza, Jastrzębie Zdrój, Tychy).

Kształtowanie się procesów ludnościowych w szerszej perspektywie historycznej, od początku utworzenia województwa śląskiego w 1922 roku po współczesność, pozwala zgeneralizować te przemiany do następujących stwierdzeń:

- po pierwsze – wielkość populacji regionu, jak i odnotowywane tutaj w ostatnich latach zmiany strukturalne dobitnie wskazują, iż jest to obszar problemowy. Problemowość ta wynika z wyraźnej nieadekwatności dotychczasowego modelu bazy ekonomicznej regionu, opartego na tradycyjnych gałęziach przemysłu. W sytuacji akcesji do UE, globalizacji gospodarki, monofunkcyjnego sektora egzogenicznego itp., dotychczasowy model przemian stał się istotnym ograniczeniem dalszych przeobrażeń. Wiele zmian w zakresie koniecznej restrukturyzacji czy rewitalizacji już zrobiono, ale niezbędne są dalsze, związane chociażby z kwestią perspektyw rozwojowych Bytomia, koncepcją metropolizacji konurbacji katowickiej (w tym wskazania płaszczyzny współpracy liderów regionalnych Katowic i Gliwic), miejsca konurbacji rybnickiej w społeczno-gospodarczych procesach integracyjnych regionu, czy też perspektyw specjalnych stref ekonomicznych;
- po drugie – na regresywne tendencje gospodarcze nałożyły się problemy ludnościowe, tj. spadek liczby ludności, ubytek naturalny, ujemne saldo migracji, co w wielkościach bezwzględnych plasuje to województwo na pierwszym miejscu w kraju. Co prawda skala problemowości demograficznej Opolszczyzny jest większa, ale przy znacznie mniejszej podstawie regionalnego potencjału ludnościowego. Przewidywany spadek zaludnienia w województwie opolskim poniżej 1 mln osób może sugerować, iż ze względów administracyjnych utrzymanie tej rangi regionu staje się mocno dyskusyjne. Potencjał ludnościowy województwa śląskiego jest nie tylko czterokrotnie większy, ale dodatkowo silnie zróżnicowany terytorialnie, przy czym prognozowana skala ubytku ludności ma tu do 2035 roku sięgnąć poziomu -800 tys. osób jako konsekwencji ubytku naturalnego (odchodzący powojenny wyż demograficzny) i ubytku migracyjnego;
- po trzecie – obok zmian ilościowych w gospodarce i w sferze demograficznej ważne są procesy redystrybucji wewnętrznej. Konurbacja katowicka jest jedyną aglomeracją wielkomijską w Polsce z depopulacją zarówno w centrum i jego otoczeniu wraz z bardzo zaawansowanym procesem starzenia demograficznego. Możliwości suburbanizacji zostały już tu wyczerpane w latach

60. i 70. XX wieku (odpowiednio budowa Nowych Tychów oraz rozbudowa Dąbrowy Górniczej, Sosnowca, Będzina wraz z budową Huty Katowice;
– po czwarte – szczególnie niepokojące w świetle prognoz ludnościowych są zmiany w tych miastach, które w stosunkowo krótkim czasie były zasilane ludnością młodą (Jastrzębie Zdrój, Dąbrowa Górnicza, Tychy, Sosnowiec) oraz w miastach rdzenia konurbacji katowickiej, a w tym także w stolicy regionu – w Katowicach. Przesunięcie na osi czasu roczników wyżu demograficznego z lat 50., jak i wchodzących na rynek pracy w latach 70. XX wieku – a zasiedlających poszczególne miasta regionu – pozwala wskazać na niepokojące tendencje szybkiego starzenia demograficznego, wymagające określonych działań w zakresie polityki regionalnej i lokalnej.

Nie ulega wątpliwości, iż obserwowane, jak i prognozowane ubytki zaludnienia oraz starzenie demograficzne w różnych obszarach nie tylko Polski, istotnie rzutują na lokalną i regionalną politykę przemian społeczno-gospodarczych. Wśród najistotniejszych konsekwencji wymienia się zazwyczaj:

- a) konsekwencje depopulacji – depopulacja centrów miast, pojawianie się pustostanów, dekapitalizacja substancji mieszkaniowej, ubożenie dochodów miast, konieczność utrzymania zbyt rozbudowanej infrastruktury w stosunku do malejącej liczby mieszkańców;
- b) konsekwencje starzenia demograficznego – wzrost wskaźnika obciążenia ekonomicznego, potrzeba dopasowania infrastruktury do rosnących potrzeb osób starszych, narastanie homogenicznego charakteru lokalnych społeczności zwłaszcza tych ośrodków miejskich, które były zasiedlane w pewnych okresach czasu głównie przez osoby młode, konieczność miejskiej i regionalnej polityki senioralnej.

Wzrost problemowości widoczny jest także w stolicy regionu, która powinna być biegunem rozwoju zarówno gospodarczego, jak i demograficzno-społecznego. Tymczasem dynamika depopulacji Katowic jest większa niż dynamika depopulacji całego województwa śląskiego – lata 2000–2015 odpowiednio –9,0% względem –8,5%. Jednocześnie w procesie suburbanizacji wewnętrznej Katowic zdecydowanie przeważa przyrost ludności w południowych dzielnicach miasta, a ubytek w centralno-północnych.

Z przedstawionego obrazu kształtowania się procesów i struktur demograficznych w województwie śląskim wynika, iż *sferami największych zagrożeń wymagających określonych programów działań* są tu:

- *rynek pracy* – w sytuacji usługowo-przemysłowego charakteru gospodarki regionu widocznego w strukturze pracujących już w 2001 r., ale także kurczenia się i starzenia zasobów pracy niezwykle ważne jest stałe monitorowanie relacji podaży do popytu na pracę przede wszystkim na lokalnych ryn-

kach pracy. Musi ona uwzględniać perspektywy zatrudniania absolwentów różnego typu szkół, szanse endogenicznego kreowania aktywności zawodowej mieszkańców, czy też możliwości w tym zakresie seniorów mogących i chcących być jeszcze aktywnymi zawodowo;

- **mieszkalnictwa** – konieczne jest zdiagnozowanie konsekwencji emigracji, suburbanizacji i starzenia demograficznego dla lokalnych i regionalnych zasobów mieszkaniowych. Niezbędne jest sformułowanie zintegrowanej polityki mieszkaniowej we wszystkich jej wymiarach własnościowych i organizacyjnych. W tej chwili brak jest zgodności w jej formułowaniu na poszczególnych poziomach hierarchicznych tworzonych dokumentów (polityka krajowa, strategie regionalne, lokalne);
- **ochrona zdrowia i opieka społeczna** – z uwagi na postępujące starzenie społeczeństwa widoczne w sposób szczególny w obszarach o wysokim stopniu jednorodności struktury wieku mieszkańców przybyłych w minionych latach do rozpatrywanego tutaj województwa za pracą, dynamika starzenia (ale także depopulacji) ujawnia się tutaj szczególnie wyraźnie, co rodzi potrzeby zwłaszcza w zakresie ochrony zdrowia i opieki społecznej. Tak jak kiedyś okulistyka oraz kardiologia stały się wizytówkami regionu, tak dziś jest niezbędny regionalna, wiodąca placówka geriatryczno-rehabilitacyjna.

7.7. Przedsiębiorczość społeczna młodzieży jako ważny kod kulturowy wpływający na przyszłość demograficzną Polski.

Prof. dr hab. Witold Toczyski
Bałtycki Instytut Spraw Europejskich

Uzasadnienie

Jednym z czynników hamująco wpływającym na pozytywny model rozwoju rodzin jest niewłaściwa pedagogika społeczna młodzieży, która kosztem solidaryzmu społecznego eksponuje model egoizmu, a nawet hedonizmu. Jest to wielki problemat kulturowy polskiej edukacji.

U podstaw prężności demograficznej stoi rodzina. Stabilność ekonomiczna, rozumiana jako gwarancje na podołanie kształceniu dzieci i osiągnięcie przez nich dobrego zawodu, stworzenie podstaw zaradności i umiejętności współpracy w grupie stają się ważnym czynnikiem o ile nie najważniejszym w decyzji o posiadaniu dzieci.

W polskiej edukacji występuje w szczątkowej postaci kształcenie dla przedsiębiorczości. Są to zajęcia o makro i mikroekonomii, bankowości, budżetowa-